

*Ulrika Andersson, Monika Edgren, Lena Karlsson,
Gabriella Nilsson*

Våldtäkt i Sverige 1990-2013

ETT HISTORISKT OCH INTERSEKTIONELLT PERSPEKTIV PÅ BERÄTTELSE OM VÅLDTÄKT
INOM OLIKA GENRER

INLEDNING

Exemplen på våldtäkter runt om i världen skulle kunna mångfaldigas och åter mångfaldigas för att belysa hur det sexuella våldets uttryck, berättelser och motstånd både varierar och sammanfaller. I New Delhi 2012 våldtog och misshandlades en kvinnlig läkarstudent på en buss av sex unga män. Efter övergreppet kastades hon ut på gatan för att dö. Det besinningslösa våldet mot kvinnans könsorgan, där bland annat tarmarna slets ut ur kroppen, beskrevs av många, även av männens advokat, som en bestraffning för ett icke önskvärt kvinnligt beteende – att hon vistades ute på kvällen tillsammans med en manlig vän – och ett försvar av ett djupt patriarkalt samhälle. Fallet kom att väcka starka protester mot de återkommande våldtäkterna i Indien och har lett till att uppfattningar om kön och könsskillnader utmanats i vissa delar av det indiska samhället. Protesterna har i förlängningen kommit att handla om krav på kvinnors rättigheter och kritik mot förhållandet mellan kön och makt; inte minst kritik mot traditionella föreställningar om att en våldtagen kvinna är ”förstörd” till följd av patriarkala föreställningar om heder (Sholeh Irani 2013).

Den historiska kontexten i Sverige skapar en delvis annan debatt än i Indien och ett feministiskt motstånd med andra förtecken. Det är inte tänkbart att exempelvis det kraftiga övervåld som Hagamannen använde vid sina återkommande överfallsvåldtäkter i Umeå under början av 2000-talet skulle diskuteras som en rättfärdig bestraffning för ett icke önskvärt kvinnligt beteende. De kvinnliga offren för en överfallsvåldtäkt ifrågasätts

inte i Sverige. Under de senaste decennierna ser vi en ökad anmälningsfrekvens även av mindre ”våldsamma” våldtäkter i Sverige, vilket Brottsförebyggande rådet delvis tolkar som minskad tolerans för sexuellt våld och att offerpositionen i lägre grad uppfattas som stigmatiserande (Brå 2008; 2012). Ändå är parallellerna många till fall i Sverige där offrets agerande före övergreppet, liksom fallet i Indien ovan, inverkar på rättens bedömning och leder till friande domar som i sin tur väcker debatt (jfr Nilsson & Lövkrona 2015). Och ett kritiskt perspektiv på hur ”våldtäktsoffret” ska förstås - att en våldtäkt inte nödvändigtvis är något som förstör en kvinnas liv, hennes värde som människa, livsglädjen och sexlusten för all framtid - återkommer även i Sverige och resten av västvärlden (Chamberland & Svensson 2015, Edgren 2004, samt kommande).

Allt berättande har sin tid och sin plats men också sin icketid, tid då berättelser om sexualitet och sexuellt våld saknar lyssnare och tystnar. Berättelser rör sig i ett kretslopp av producenter och konsumenter. Sammantaget är det fråga om en kollektiv aktivitet där mening förhandlas. Det här framgår inte minst av hur många gånger den svenska sexualbrottslagstiftningen har utretts och reformerats. Våldtäktsbegreppet har förhandlats och fått nya innebörder. Sedan 1965 möjliggörs en förståelse av våldtäkt inom äktenskapet efter en förskjutning i synen på vad en våldtäkt är - från ett sedlighetssårande brott mot samhället till ett sexualbrott mot individens sexuella integritet. Sedan 1984 omfattas sexuella övergrepp inom samkönade relationer liksom övergrepp av kvinnor mot män. Denna förändring är en följd av att synen på individen (och våldtäkten) blev universell, inte könsspecifik. Våldtäkt som tidigare enbart omfattade samlag mellan kvinna och man utom äktenskapet kan idag utgöras av olika former av ”samlagsliknande” handlingar i olika konstellationer och relationer.

I den här artikeln presenterar vi ett nytt forskningsprojekt med titeln *Våldtäkt i Sverige 1990-2013 – ett historiskt och intersektionellt perspektiv på berättelser om våldtäkt inom olika genrer*. Projektet är tvärvetenskapligt, förlagt vid Malmö högskola och finansieras av Vetenskapsrådet 2015-2017. Under tidsperioden från 1990-talet fram till idag har synen på våldtäkt i Sverige genomgått särskilt snabba förändringar och våldtäktsparagrafen har ändrats flera gånger. Det offentliga samtalet om våldtäkter har ökat markant under perioden och synen på vad som är skyddsvärt och vad som bör straffas har blivit alltmer komplex. I projektet intresserar vi oss för hur berättelser om våldtäkt förändrats, men också för vilka beständigheter som framträder. Vilka berättelser om sexuellt våld når en offentlighet och i vilket historiskt sammanhang? Vad har våldets berättelser för form och vilka effekter får de i samhället och för individen?

Artikeln inleds med att vi presenterar forskningsprojektets övergripande fokus på berättelser och genrer med utgångspunkt i de olika källmaterial vi arbetar med. Därefter sätts detta perspektiv i relation till den feministiska teoretiska diskussion som förs inom forskningsfältet, som delvis knyter an till den andra vågens feminism och som är kritiskt till hur sexualitet och våldtäkt sammanblandas.

PROJEKTETS DESIGN: BERÄTTELSE OCH GENRE

Med det ökade offentliga samtalet om våldtäkt har synen på de utsatta och de som utsätter andra blivit mer komplex. Kvinnor som utsatts för våldtäkt utmanar offerpositionen och grupper som tidigare varit osynliga som offer, kvinnor i samkönade relationer, transkvinnor och män utsatta för sexuellt våld, har börjat ta plats i debatten. Hur det talas om våldtäkt i rättspraktikerna, i medierna och i det mellanmännsliga samtalet har betydelse för upplevelser och erfarenheter, för hur de utsatta och de som utsätter blir bemötta och för hur motstånd kan formuleras. Berättelser får, och ger, mening i det samhälle där de tillkommer, där de begripliggörs och kan godtas av människor i vardagen. Men dessa godtas inte av alla vid en given tidpunkt. Det finns alltid sprickor i de hegemoniska beskrivningarna av de utsatta och de som utsätter, om brottets karaktär och betydelse, så som vi sett i fallet i Indien ovan. Beskrivningar är inte oskyldiga. De knyter samman politik och våld och är historiskt situerade. En viktig aspekt blir att analysera hur sexualitet knyts till våldtäkt.

När vi forskar om hur positioner och synsätt på våldtäkt har utmanats under perioden ställer vi därför frågor som vilka repertoarer för berättande den utsatta och den som utsätter har tillgång till? Vilka intersektioner av makt och underordning skapas? Hur sker förändring? En utgångspunkt är att det sexuella våldets berättelser i allt högre utsträckning förhandlas i det offentliga samtalet där både traditionella och nya medier deltar. Vi undersöker hur berättelser skapas interaktivt och hur berättelser från de som utsatts för våldtäkt och deras förövaras berättelser knyter an till mediala berättelser. Individer berättar men deras berättelser är inte enbart individuella. Historiska perspektiv synliggör begränsningar och möjligheter för vad som kan godtas och vara begripligt.

Utgångspunkter för vår analys av hur det sexuella våldet berättas är delvis att berättelser inte är individuella utan skapas inom ett socialt interaktivt flöde och vidare att berättelser har produktiva egenskaper. Vi inspireras av sociologen Ken Plummer som i *Telling Sexual Stories* skissar upp ett flöde av aktörer som tillsammans skapar berättelser: berättare/skribenter, aktörer som är medproducenter till berättelser genom det institutionella framkallandet av vissa sorters berättelser (rättsväsendet, media, exempelvis) samt berättelsens olika publikar. Vi närmar oss narrativitet i huvudsak utifrån vad Robert och Shenshaw (2014) kallar den postklassiska skolan som inte bara är intresserad av den enskilda berättelsens beståndsdelar, men som i hög grad är kontextorienterad och intresserad av berättandets sociala effekter. Vems röst hörs? Genom vilka former av berättelser görs dessa röster hörbara? För vem är berättelserna hörbara och subjekten igenkänningsbara? Hur ska en berättelse utformas för att den ska upplevas som sann? Vi är, likt Francesca Polletta som undersökt användningen av berättelser inom sociala rörelser, intresserade av "storytelling as much as on stories, and ... on the social organization of storytelling authority" (2006: 8, kursivering i original). Här utgör genre ett viktigt analytiskt verktyg. Vi undersöker texter inom den mediala nyhetsgenren, självbiografiska berättelser om sexuellt våld som cirkulerar via Internet, samt olika rättsliga genrer. Genre behandlas här inte enbart som upprepade mönster vad gäller innehåll och form. Olika skolor av genreteori har

Demonstration i Stockholm mot sexuellt våld och för en samtyckeslag, januari 2014. Foto: Natalia Medina/Offensiv

uppmärksammat genrens produktiva egenskaper (Frow 2006, Miller 1994). Genrer är performativa strukturer som skapar världen genom att tala om den. Genreteori öppnar upp för en analys av hur verklighet, sanning, auktoritet konstrueras och upprätthålls, frågor som är centrala inom forskningsprojektet. Vilka positioner för berättare och mottagare är möjliga inom genren? Vi utgår från att genrer är historiskt föränderliga och att de måste placeras inom sitt specifika mediala sammanhang. Vår genreanalys utgår vidare från att texter inte tillhör specifika genrer utan snarare till ett fält eller en ekonomi av genrer och att texternas komplexitet har sin grund i dessa relationer (Frow 2006). Från det här perspektivet är genrer rörliga och interagerande.

PROJEKTETS DELSTUDIER

I en av delstudierna undersöker vi rättspraxis, förarbeten och inomrättsliga debatter som knyter an till de ändringar som genomförts av våldtäktsparagrafen under perioden. I fokus ligger den fråga som kommit att dominera medierapporteringen och även det offentliga samtalet om våldtäkt under den aktuella tidsperioden, nämligen om detta brott ska definieras i relation till tvång eller samtycke. Frågan kan beskrivas som länken mellan de olika delstudierna då talet om samtycke utgjort en central del av utrop och diskussion inom samtliga genrer som undersöks i projektet. Här blir det intressant att till exempel undersöka i vilken utsträckning utomrättsliga uttryck från de övriga delstudierna kan spåras i praxis, förarbeten och inomrättsliga debatter. Vi ställer även frågan om vilka intersektioner av makt och underordning som görs och synliggörs i rättspraxis? Finns det diskursiva brytningar som kan hänföras till utomrättsliga sammanhang och som har

betydelse för vilka kroppar som knyts till olika positioner av över- och underordning? Hur görs rättsfallen till en del i skapandet av hegemoni och sanning genom referenser till andra fall/texter/källor/skribenter? Här kommer särskilt ordval, benämningar, tillskrivna egenskaper att undersökas.

”Justice #2”, foto: Esther Schwarz

I en av delstudierna fokuseras nyhetstexter i tryckta medier. Här vidgas genrebegreppet till att analysera de ”typer” av våldtäkt som medierna skriver fram genom att i sina berättelser sortera, kategorisera och sammanföra olika händelser, sammanhang, handlingar och individer. Berättelser om ”den ensamma galningen”, ”kändisvåldtäkten” eller ”förortsvåldtäkten” med flera reproduceras gång på gång under perioden. Vilka likheter och skillnader går det att se i dessa genrer över tid? Hur har de skapats och varför? Vilka betydelser och funktioner får de? Genom att erbjuda en hel repertoar av våldtäktstyper vidgas våldtäktsbegreppet till att rymma fler slags berättelser, men i vilken utsträckning tvingas individers upplevelser, erfarenheter och berättelser ändå in i färdiga ramar vad beträffar förhållandet mellan utsatta och de som utsätter andra, tvång och samtycke, skyddsvärd och straffvärd? Ett sammanhållet våldtäktsbegrepp har varit själva grunden för frågans politiska sprängkraft (Nilsson 2009). I vilken utsträckning kan den här explicita separeringen av olika våldtäktsgenrer sägas bidra till att försvaga den politiska mobiliseringen?

I delstudie tre studeras självbiografiska berättelser om sexuellt våld som huvudsakligen produceras och cirkuleras på Internet. I särskilt fokus är självbiografiska berättelser som produceras i anslutning till olika kampanjer och upprop mot sexuellt våld med Internet som central plattform. 2010 års Twitter- och bloggbaseade kampanj #prataomdet med

fokus på gråzoner mellan obehagliga situationer och våldtäkt analyseras och också den pågående kampanjen #Fatta som bland annat arbetar för att skapa opinion för en samtyckeslagstiftning. Vilka erfarenhetsbaserade berättelser om sexuellt våld berättas som svar på uppropet ”vi behöver din berättelse”? Självbiografiska berättelser har tidigare använts som grund för feministisk mobilisering (Cosslet, Lury, Summerfield 2000; Polletta 2006). Hur ser relationen ut mellan erfarenhet, berättelse och politik i de nutida kampanjerna? Vilka berättelser får gehör?

De källor vi arbetar med kan alltså sägas ha genomslag på flera nivåer och hos olika grupper av människor. Ett centralt grepp är att undersöka vilka länkar som finns mellan de olika källorna. Hur kommunicerar de med varandra? Vilka är de intertextuella strömningarna? Själva källornas historiska och inbördes sammanhang blir därmed en väsentlig del av analysen. Men berättelser om våldet och motståndet har inte bara sin historiska och kulturella situering utan även sin teoretiska problematisering som inte följer platsbundna förhållanden. Teorier som har att göra med synen på kön och makt och på hur offer och förövare konstrueras. I det avslutande avsnittet vill vi därför gå igenom de feministiska debatter som har betydelse för projektet.

FEMINISTISKA PERSPEKTIV PÅ VÅLDTÄKT

Mot slutet av 1990-talet blev frågan om samtycke i den rättsliga konstruktionen av våldtäkt mer explicit än den varit tidigare i Sverige. I synnerhet sedan 2005 har behovet av en samtyckesreglering kommit att debatteras (Nilsson & Lövkrona 2015). Kritik har förts fram mot synen på heterosexuellt samtycke som själva utgångsläget för mötet mellan människor så till vida att det är först efter ett aktivt avböjande som gränsen mellan samlag och våldtäkt upprättas (Andersson 2004). I samband med 2008 års reformarbete utreddes frågan huruvida bristande samtycke ska vara grunden för rättens bedömning, i stället för som nu, tvånget. Utredarna kom emellertid inte att rekommendera en förändring, bl.a. då en sådan förändring inte antogs leda till fler fällande domar. Kritikerna framhållande att fler fällande domar inte nödvändigtvis var det enda syftet med en förändring, utan att det i lika hög grad handlade om att signalera till samhället att en kvinnas kropp inte är ”öppen” per se. Juristen Linnea Wegerstad framhåller dock att ytterligare ett problem med en samtyckesreglering är att det skulle sätta fokus på våldtäkt som ett problem relaterat till sex snarare än ett våldspröblem (2015:194-313). I själva verket är temat huruvida våldtäkt är en fråga om sex eller våld det som uppehållit flest forskare och debattörer sedan dess att företeelsen politiserades på 1970-talet.

1970-TALSFEMINISMEN OCH KRITIKEN I VÅLDTÄKTSFRÅGAN

Redan radikalfeministen Susan Brownmiller pekade utifrån en amerikansk kontext på problemet med samtycke då hon menade att det upprätthåller könsmakt eftersom lagen aldrig har gjort en åtskillnad mellan samlag som ömsesidigt begär från sådana som innebär ”kriminell sexuell aggression” (Brownmiller 1975:384). Det rättsliga våldtäkts-

begreppet bygger på en liberal syn på (kvinnans) kropp som autonom och våldtäkt blir en fråga om kränkning av sexuell integritet för den enskilda individen (kvinnan). Detta synsätt kolliderar med den radikalfeministiska teoretiska utgångspunkten att våldtäkt är en fråga om kön och makt på samhälls nivå och blir på sätt och vis ohanterligt för rättsordningen (jfr Andersson 2011). Men teoretiseringen av kön och makt är långtifrån en entydig historia utan präglas av olika schatteringar. Den feministiska debatten om kön, makt och sexualitet är komplex men kan renodlas i syfte att närmare diskutera vad det innebär att våldtäkt kopplas till sexualitet, som i sin tur konstruerats som basen för människans inre.

När Michel Foucault (1988) för trettio år sedan retoriskt ställde frågan varför våldtäkt inte är detsamma som ett slag på käften utlöstes en feministisk debatt som ännu pågår och varav den mest centrala gäller kroppen som fokus för våldtäkt. Hur kroppen skall förstås har varit en stötesten inom feministisk teori och frågan rör sig i landskapet mellan biologisk essentialism och förnekelse av kroppen som materiell (Lövkrona 2001). I "Rethinking Rape" formulerar Ann J. Cahill (2001) ett kraftfullt motstånd mot såväl Foucault som mot radikalfeminismens kritik av sammankopplingen mellan våldtäkt och sexualitet. Cahill tar sitt avstamp i feministisk teori om förkroppsligad erfarenhet med bas i fenomenologin. Hon menar att kroppen är basen för både könsskillnad och inskrivning av makt; ett perspektiv som hon hävdar avslöjar våldtäkters innebörd för kvinnor och män (Cahill 2001:8).

För Foucault var det just det ständiga (re)producerandet av kroppen som (hetero)sexuell som var själva problemet. Han kom med sina studier i skilda ämnen att fästa uppmärksamhet på det problematiska förhållandet att sexualiteten sedan 1600-talet har konstruerats som själva kärnan i att vara människa. Han undersökte effekterna av vad det inneburit att människans vara reduceras till hur könsorganen används. Svaret han ger är att könet är konstant mål för maktutövning genom politisk och kulturell styrning som tagit sig skilda uttryck i tid och rum. Motstånd måste därför vara inriktat mot den diskursiva makten som beskriver sexualiteten som kärnan i att vara människa (1990). Denna diskurs underbygger uppfattningen att våldtäkt är det värsta som kan hända en kvinna då den fråntar henne människovärde.

1970-talets västerländska feminism, den andra vågens feminism, drev på teoriutvecklingen om våldtäkt som en del av mäns våld mot kvinnor. Feminister såsom Susan Brownmiller förde in makt i det offentliga samtalet om våldtäkt, som beskrevs som en politisk handling i syfte att skrämja och degradera kvinnor som grupp, men vidgade också förståelsen av vad en våldtäkt är, hur den går till och mot vem den kan förövas (Brownmiller 1975:378). Vinsten med detta feministiska perspektiv som separerade sexualitet från våld var att undvika risken för att frågan om samtycke skulle vara relevant och därmed också skam och skuld som dess effekter. Skamperspektivet skapar offerroller. För Brownmiller är våldtäktsutsatta kvinnor offer i endast en mening. De är offer för patriarkal makt, men inte passiva sådana. Brownmiller menade att medvetenhet om makt är en drivkraft för

handling, och pekade ut sexismen, "so deeply embedded in our cultural value system", som orsaken till våldet. Kampen måste ta sikte på att "look toward those elements in our culture that promote and propagandize these attitudes", menade hon (Brownmiller 1975:389, 391).

Bild: Mia Krokstade

1970-TALSFEMINISMEN OCH VÅLDTÄKT – NÅGOT ATT TA TILLVARA?

Som Carine Mardorossian, amerikansk antivåldtäkts-aktivist och professor, framhåller gjordes inom denna feminism ingen åtskillnad mellan att vara offer för patriarkala strukturer och kapacitet för handling. Senare tids feminism, där hon inkluderar bland andra Cahill, har inte förmått upprätthålla denna skiljelinje vilket skapat viktimisering, menar hon (Mardorossian 2014:24-67, även Mardorossian 2002). Att vara ett offer för våld har alltmer setts som ett problem som är "intrinsic to the self" (Mardorossian 2014:31). Hon talar utifrån en amerikansk kontext, men viktimisering är en central aspekt i brottsofferforskning och brottsofferhjälp i Sverige, inte minst till våldtäktsutsatta där effekter förläggs till mentala tillstånd, den utsatta förväntas uppleva och agera trauma (Edgren kommande). Som Malin Åkerström framhåller, produceras den utsatta moraliskt och socialt och förväntas uppträda och känna på historiskt specifika sätt (Åkerström 2010:265-281).

Mardorossian vill återvända till andra vågens feminism som såg de våldtäktsutsatta som subjekt i dramat, inte objekt för viktimologins hjälpverksamheter. Hon menar att denna kritik drabbar den senare tidens feminism, inklusive postmodernt influerade feministiska rörelser som mer betonar representation och retoriska koder och mindre samhälleligt handlande. Med fokus på subjektskonstruktion, i synnerhet hur det s.k. rape scriptet, dvs modellen för hur våldtäkt begripliggörs, skapar våldtäktsbarhet, har dessa feminismer underlåtit att kontextualisera våldet och ser därför handlande i motsättning till att vara

offer, menar Mardorossian (2014:40-50). Däremot anammar hon poststrukturalismens förståelser av subjektet som diskursivt och intersektionellt konstituerat och följer Foucault i hans syn på hur sexualitet skapats som kärnan i att vara människa och genomsyrat samhället.

Carine Mardorossian, framhåller likt Foucault att våld, som är något socialt, har sexualiserats i kulturen och inte är en fråga om kvinnor kontra män. Även om det i de flesta fall är kvinnor som våldtas och män som våldtar döljer dessa kategorier våldtäkt som socialt våld. Kvinnor upprätthåller patriarkala strukturer och män utsätts för sexuellt våld, menar hon. Makten är ett komplext samspel mellan skilda positioner baserade på klass, sexualitet, ras, religion. Hon följer här inte Foucault i hans könsneutrala upprop utan menar istället att de strukturella positionerna maskulinitet och femininitet är kopplade till våldets sexualisering i kulturen. En utmaning ligger därför i kunskap om och motstånd mot sexualiseringen av kroppar (Mardorossian 2014).

Ovan har en teoretisk position för vårt projekt mejslats fram genom att knyta an till Mardorossians perspektiv som utmanar viktisering. Vi betonar strukturella intersektionella positioner och lägger vikt vid att bryta loss förståelsen av våldtäkt från erotisk sexualitet. Avslutningsvis vill vi framhålla att vi i vårt forskningsprojekt Våldtäkt i Sverige 1990-2013, vill bidra till att problematisera och utveckla den feministiska teoribildningen om våldtäkt. Det gör vi genom närläsningar av berättelser av våldtäkter. Berättelserna placerar i sin tur in sig i ett spektrum av olika genrer som blir produktiva såväl på en samhällsnivå som för den enskilda individen.

REFERENSER

VETENSKAPLIGA TEXTER

- Andersson, Ulrika 2004: Hans (ord) eller hennes? En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp. Lund: Bokbox förlag
- Andersson, Ulrika 2011: "Våld mot kvinnor och straffrätt". I Svensson, Eva-Maria mfl (red.) På vei - kjønn og rett i Norden. Göteborg: Makadam.
- Bergenheim, Åsa 2005: *Brottet, offret och förövaren. Vetenskapens och det svenska rättsväsendets syn på sexuella övergrepp mot kvinnor och barn 1850-2000*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Brottsförebyggande rådet, Brå. 2008: *Våldtäkt mot personer 15 år och äldre. Utvecklingen under åren 1995 och 2006*. Rapport 2008:13. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå. 2012: *Brottsutvecklingen i Sverige år 2008-2011*. Rapport 2012:13. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brownmiller, Susan 1975: *Against Our Will. Men, Women and Rape*. New York: Simon and Schuster.
- Buchhandler-Raphael, Michal 2011: "The failure of consent. Re-conceptualizing rape as sexual abuse of power". *Michigan Journal of Gender & Law* vol 18, no 1, s 147-228.
- Cahill, Ann, J. 2001: *Rethinking Rape*. Ithaca: Cornell University Press.

- Coslett, Tess, Lury, Celia & Summerfield, Penny 2000: *Feminism and Autobiography: Texts, Theories, Methods*. London: Routledge.
- Edgren, Monika 2016: "Trauma och våldtäktsnarrativ historisk belysning och rättslig kontext". *Retfaerd. Nordic journal of Law and Justice*. (under publicering).
- Edgren, Monika 2004: "Att återupprätta äran. Språk, subjekt och sexuellt våld i äldre tid". *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 3, s 74-90.
- Foucault, Michel 1988: *Politics, Philosophy, Culture. Interviews and other writings 1977-1984*. New York: Routledge.
- Foucault, Michel 1990: *The History of Sexuality. An Introduction*. Volume 1. New York: Vintage Book.
- Frow, John 2006: *Genre*. New York: Routledge.
- Gready, Paul 2008: "The Public life of narratives: Ethics, politics, methods". I Andrews, Molly, Squire, Corinne & Tamboukou, Maria (red.) *Doing Narrative Research*. Los Angeles/London/New Delhi/Singapore/Washington DC: Sage Publications Ltd., s 240-254.
- Henderson, Holly 2007: "Feminism, Foucault, and Rape: A theory and Politics of Rape Prevention". *Berkeley Journal of Gender, Law & Justice* vol 22, Issue 1, s 225-253.
- Butler, Judith 2006/1999: *Gender trouble. Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Leijonhufvud, Madeleine 2015: *Svensk sexualbrottslag. En framåtsyftande tillbakablick*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Lövkrona, Inger 2001: "Den våldsamme mannen". I Lövkrona, Inger (red.) *Mord, misshandel och sexuella övergrepp. Historiska och kulturella perspektiv på kön och våld*. Lund: Nordic Academic Press, s 9-32.
- Mardorossian, Carine M. 2014: *Framing the Rape Victim. Gender and the Agency Reconsidered*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Mardorossian, Carine M. 2002: "Towards a new theory of rape". *Signs*, vol 27, nr 3, s 743-775.
- McKinnon, Catharine 1989: *Toward a Feminist Theory of the State*. Cambridge: Harvard University Press.
- McGlynn, Clare & Munro, Vanessa E. (red.) 2010: *Rethinking Rape Law. International and Comparative Perspectives*. Abingdon: Routledge.
- Miller, Carolyn 1994: "Genre as social action". I Freedman, Aviva & Medway, Peter (red.) *Genre and the New Rhetoric*. London: Taylor, s 23-42.
- Nilsson, Gabriella & Lövkrona, Inger 2015: *Våldets kön. Kulturella föreställningar, funktioner och konsekvenser*. Lund: Studentlitteratur.
- Plummer, Ken 1995: *Telling Sexual Stories: Power, Change and Social Worlds*. London: Routledge.
- Poletta, Francesca 2006: *It was like a Fever: Storytelling in Protests and Politics*. Chicago: Chicago UP.
- Svensson, Anna & Chamberland, Alexander Alvina 2015: *Allt som är mitt. Våldtäkt, stigmatisering och upprättelse*. Stockholm: ETC.
- Wegerstad, Linnea 2015: *Skyddsvärda intressen & straffvärda kränkningar. Om sexualbrotten i det straffrättsliga systemet med utgångspunkt i brottet sexuellt ofredande*. Lund: Lunds universitet, Juridiska Fakulteten.
- Åkerström, Malin 2010: "Annie - en motberättelse". I Åkerström, Malin & Sahlin, Ingrid (red.) *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur, s 265-281.

Österberg, Eva 1997: "Från part i målet till brottsoffer – det moderna samhällets framväxt". I *Brottsoffer i forskningen*, Brottsoffermyndigheten, s 16-24.

TIDNINGSARTIKLAR

Sholeh Irani, "Den indiska revolten är feministisk", *Feministiskt Perspektiv* 11/1 2013 <https://www.feministisktperspektiv.se/2013/01/11/den-indiska-revolten-ar-feministisk/> nedladdad 15/6 2015.

BILDMATERIAL

Bild på sida 82 består av fotografiet "Golden Lady Justice, Bruges, Belgium" av Emmanuel Huybrechts och fotografiet "And justice for all" av Zé Valdi.

Bild på sida 89 bearbetat från originalfoto av Succo, Pixabay